

תורת התועלת לאור המשנה

אריאל אסף

א. הקדמה

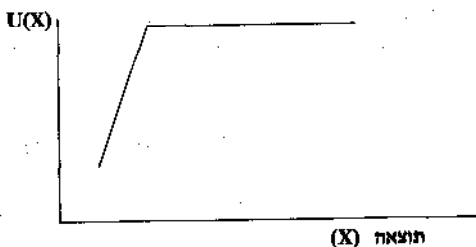
במקרים רבים מעוניינים לקבל הערכה של שווי העכשוי של הון עתירי, כבסיס לקבלת החלטה בתחום הממוני. הבעיה הפשוטה יחסית נעשית מורכבת יותר ככל שקיימת אי ודאות לגבי ההתרחשויות בעתיד. במודלים המודרניים לשווי הון נלקחים בחשבון מספר רב ככל האפשר של פרמטרים עתידיים ומנסים לשקלל אותם בהתאם לרמת אי הודאות שלהם ובהתאם למידת השפעתם על שווי ההון. מהמירע המתקבל משתדלים לנבא את התנהגות מקבל ההחלטות העומד בפני נתונים אלה. במודלים שפותחו משתמשים לתכנון פיננסי, הכנת פוליסות ביטוח, חקר תהליך קבלת ההחלטות ועוד... מעיין במקורות מסתבר שבעינינו העסיקה גם את חז"ל וכבר במשנה נדונו מקרים של שווי הון בתנאי אי ודאות. המקרה שנתרכז בו מובא במשנה מסכת מכות ודן בהערכת שווייה העכשוי של כתובת אישה מנקודת ראותו של הבעל.

ב. תקציר תורת התועלת

1. הגדרה

לפי תורת התועלת, אדם מקבל החלטות בהתאם לעקום תועלת אישי. לכל תוצאה של החלטה מותאמת רמת תועלת מסויימת, ומקבל ההחלטות יבחר באלטרנטיבה עבודה מתקבלת התוצאה בעלת התועלת הגבוהה ביותר.

דוגמא לעקום תועלת:

2. שנאת הסיכון

לפי תאוריה זו, רוב בני האדם שונאי סיכון ומעדיפים תועלת נמוכה יותר אך בטוחה יותר מאשר תועלת גבוהה בעלת הסתברות נמוכה גם אם לשתי התוצאות תוחלת זהה. מבחינה מחמטית מהבטאת "שנאת הסיכון" בעקום תועלת קמור.

3. ישומי התאוריה

כל ענף הביטוח נשען על חאוריה זו הגורסת שהאיש הקטן יעדיף לשלם פרמיה קטנה אך ידועה בוודאות מאשר להסתכן בהפסד גדול בהרבה גם אם הסתברותו נמוכה.

$$U(-P) < U(-C \times p)$$

כאשר:

- U פונקציית ההפסד- P גובה הפרמיה- C גובה הנזק- p ההסתברות לתאונה

4. שווה הערך הוודאי

זהו הסכום X שמקבל ההתלטות מעדיף לקבל בוודאות על פני סכום Y גבוה יותר אך הכרוך בסיכון מסויים:

$$Y > X$$

כאשר: $p(X) = 1, p(Y) < 1$

5. מגבלות התאוריה

קיימים מקרים שנראים לכאורה סותרים את תורת "שנאת הסיכון" ואינם מתנהגים לפיה. לדוגמא תעשיית ההימורים בנויה על כך ש"האיש הקטן" מוכן להפסיד סכום מסויים (קטן יחסית) בתקוה להרוויח סכום גדול גם אם ההסתברות לזכות בפרס נמוכה ביותר.

את הסתירה הנ"ל ניתן להסביר אם נקבל את ההנחה שאין האדם ייצור רציונלי מוחלט המופעל רק על ידי שכלו, אלא שהרגשות והאינטואיציות הינן חלק בלתי נפרד משיקול הדעת של מקבל ההחלטות. הוכחה לכך ניתנה ע"י פרופ' עמוס טברסקי.

במקרה של הימורים אין האדם מתחטס להסתברויות האמיתיות, אלא הוא מתבסס על WISHFUL THINKING, כלומר הקנייה משקל יתר לתוצאה הרצויה, והקצאת הסתברויות גבוהות לסיכויי זכייתו, ללא קשר עם ההסתברויות האמיתיות. גישה זו מעוותת את השיקול הרציונלי, וקבלת ההחלטות מתבצעת לא על פי נתונים אובייקטיביים אלא על פי שאיפתיו הסובייקטיביות של מקבל ההחלטות.

הערה: להסבר הנ"ל מתווספים עוד הסברים כגון ההנאה שבמשחק וכר', אך התרכנו בהסברשיש לו השלכות לסוגיא שלנו בדיני הכתובה.

ג. הצגת המקרה במשנה

1. משנה (מכות א', ב')

מעידים אנו את איש פלוני שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה. והלא בין היום ובין למחר סופו ליתן לה כתובתה? אומדין כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו שאם נתאלמנה או נתגרשה ואם מתה ירשנה בעלה.

2. גמרא

כיצד שמין?

אמר רב חסדא בבעל

ר' נתן בר אושעיא אומר באשה

אמר רב פפא באשה ובכתובתה

3. פסק הדין של המשנה

יש לאמוד מהו הרווח שיש לבעל מכך שהוא יכול להמשיך ולהחזיק בקרקע עד למועד שבו יצטרך לפרוע את שטר הכתובה בפועל, אם בכלל, ולחייב את העדים בסכום זה. עלות הנוק כוללת שני מרכיבים:

- (1) עצם העובדא שעל הבעל להוציא מייד סכום כגובה הכתובה (C) בודאות גמורה זאת לעומת מצב שבו יצטרך הבעל לשלם סכום זה בהסתברות p אם יגרש או ימות, או לא לשלם כלום בהסתברות $(1-p)$.
אם נסמן גובה ההפסד ב $E[C]$, אזי

$$E[C] = p \times C + (1-p) \times 0 = p \times C$$

- (2) הפסד אכילת הפירות שמהנכס ממנו משלמים את הכתובה: תשלום מידי של הכתובה מונע מן הבעל ליהנות מן הנכס בעתיד, בעוד שללא התערבו העדים יכול היה הבעל ליהנות מן הנכס עוד שנים בהסתברות של p_i .
לכן אם נסמן:

r - שווי אכילת הפירות לשנה

R - שווי אכילת הפירות במשך כל התקופה

$E[R]$ - הפסד ההנאה של אכילת הפירות

אזי

$$E[R] = \sum [P_i \times i \times r]$$

צורת ההערכה שנויה במחלוקת בין החכמים, ולהלן נציג את השיטות השונות.

ד. הסבר הדעות השונות לפי שיטת רש"י

1. דעת רב חסדא

"בעל - זכות ספיקו של בעל. אומדים כמה אדם רוצה ליתן בו, ואותו יתנו הזוממים."
יש להעריך את שווי הכתובה לבעל ולחייב בסכום זה את העדים, מכיוון שזהו הנוק שהם רצו לגרום לו.

למעשה בודקים את "ערך השוק" של זכויות הבעל בקרקע המיועדת לתשלום דמי הכתובה. כלומר בודקים כמה "אדם ממוצע" מוכן לשלם כדי לקבל לידינו את זכויות הבעל בכתובה: ליהנות מן הקרקע עד למועד פטירת הבעל או עד למועד גירושיו, לפי המוקדם מבין שניהם, ולשמור את הקרקע לצמיתות במקרה של מות האשה בחיי בעלה.

2. דעת ר' נתן

"באשה - זכות ספיקה אומרים ואתו לא ישלמו וכל השאר ישלמו . וחומר גדול הוא אצלם."

יש להעריך את שווי הכתובה לאשה, ולהפחית סכום זה מסה"כ שווי הכתובה. הסכום המתקבל הינו גובה הפיצוי בו יזכה הבעל.

שיטת ההיוון הינה בדומה למתואר לעיל; בודקים כמה "אדם ממוצע" מוכן לשלם כדי לקבל לידיו את זכויות האשה, הדבר שקול לקניית מין "כרטיס פיס" שהפרס הינו בגובה הכתובה והזוכיה תשולם לו בתנאי שהאשה תתגרש או תתאלמן.

ההגיון בשיטת חישוב זו הוא שגם הבעל מוכן לשלם סכום זה לאשתו כמו כל אדם אחר מן השוק, ולכן שווי הכתובה לגביו הינו רק המשלים לסכום זה.

למילים האחרונות: "וחומר גדול" נתיחס בהשוואה בין דעותיהם של ר' נתן ורב חסדא.

3. דעת רב פפא

"שמין כר' נתן ובכתובה לא ישלמו לו אלא העודף בכתובה על הדמים הללו. אבל לא נכסי מילוג שלה, ואף על פי שאף נכסי מילוג היו מפסידים אותו בעדותן מלאכול פירות בחייה ומילרש אותה במותה. דיכולים לומר אנו לא העדנו אלא על הכתובה ולא ידענו שהיו לה נכסי מילוג."

לדעת רש"י, רב פפא איננו חולק על ר' נתן אלא בא להוסיף דיוק שאין העדים הזוממים משלמים אלא שווי הכתובה, ואינם חייבים לפצות את הבעל לגבי הפסדים נוספים שיתכנו כגון אם האשה הביאה עמה נכסי מלוג, שהבעל רשאי ליהנות מהם כל עוד הם נשואים, ואותם הוא יורש במות אשתו.

4. דוגמא מספרית

התוספות מציגים את שיטת רש"י בעזרת דוגמא מספרית:

נניח ששווי הכתובה 100 זוז:

הבעל יכול למכור את זכויותיו ב-50 זוז, ולעומתו לא תקבל האשה עבור זכויותיה יותר מ-40 זוז.

נמצא ששווי הכתובה לבעל:

- לדעת רב חסדא : 50 זוז.

- לדעת ר' נתן : 40 - 100 = 60 זוז.

5. השוואה בין שתי הדעות

ברור שסכום הפיצויים לדעת ר' נתן גבוה מסכום הפיצוי לשיטת רב חסדא, מכיון שערך זכויות האשה בכתובה נמוך מערך זכויות הבעל. ההבדל בערך הכתובה לגבי כל אחד מבני הזוג נובע מהסיבות הבאות:

- עד למועד הגירושין הבעל אוכל את פירות הקרקע המיוערת לתשלום דמי הכתובה, כלומר נהנה מכל הרווחים של הקרקע.

- האשה "מחוסרא גוביינא", כלומר שגם אם מגיע ילה תשלום כתובתה, עדיין נשאר לה להוציא את הקרקע מידי הבעל או היוורשים, דבר העשוי להיות כרוך בהליך משפטי מייגע. משתי הסיבות שמנינו ברור שאין האשה יכולה לצפות לכך שהיא מכור את כתובתה באותו סכום אותו הבעל יכול לדרוש עבור זכויותיו.

6. יסוד המחלוקת

התוספות מסבירים שלמעשה הצדק עם ר' נתן הבובר שהסכום אותו מפסיד הבעל הינו שווי הכתובה פחות שווי זכויות האשה שהוא מוכן לפדות.

אבל יתכן שאשתו לא תסכים למכור לו את זכויותיה כי בכך היא תאבד את "ביטוח הגירושין" שלה ומעתה ייקל בעיני בעלה לגרשה. לכן השווי הממשי של הכתובה הוא הסכום אותו הוא יכול לקבל מיידית תמורת זכויותיו הוא, ללא תלות בהסכמת אשתו. דהיינו: זכות ספיקו.

ה. תרגום הסוגיא למונחי תורת ערך המידע

1. סיכום הצגת הבעיא

בפנינו בעיא של הערכת שווי העכשוי של שטר כתובה:

שווי הנקוב של שטר הכתובה ידוע: 200 זוז.

בעיית השיערוך נובעת מאי הוודאות האם השטר יוגש לפרעון אם לאו. פרעון יתכן רק אם הבעל נפטר בחיי אישתו או שהוא מגרש אותה.

בעיא נוספת המתעוררת בסוגיא שלנו כרוכה בהערכת מועד הפרעון: בהנחה שהשטר יוגש לפרעון איך ניתן לקבוע מתי זה יקרה.

2. תרגום שיטת רש"י לשפת תורת האיפורמציה

לפי שיטת רש"י כפי שזו הוצגה לעיל הרי שמדובר כאן בגישה נורמטיבית להערכת שווי של הכתובה.

הקונה הפוטנציאלי צריך להקצות הסתברויות לאירועים הבאים:

I - הבעל ימות ראשון

II - האשה תמות ראשונה

III - האשה תתגרש

ובנוסף יש להעריך 2 הנעלמים הבאים:

- כמה זמן יחלוף עד להתרחשותו אחד של משלשית האירועים לעיל, (משך התקופה הזאת קובע את שווייה של אכילת הפירות של הקרקע).

- כמה יעלה לממש את הכתובה (אם האשה או הקונה את זכויותיה זוכים בה).

3. דוגמא מספרית

נסמן:

R - שווי אכילת הפירות עד להתרחשותו של אחד האירועים

D - עלויות מימוש

לצורך הדוגמא נניח:

100	=	שווי הכתובה
$P(I \text{ or } III)$	=	0.45
$P(II)$	=	0.55
R	=	20
D	=	3

נקבל את הטבלה הבאה:

שווה הערך הוודאי לשיטת תוספות	שווי נטו	הבעל מת: או גירושין: $p = 0.45$	האשה מתה: $p = 0.55$	
50	$75 = 100 \times 0.55 + R$	0	100	השווי לקונה מהאיש
40	$42 = 100 \times 0.45 - D$	100	0	השווי לקונה מהאשה

ומכאן סיכום שיטת רש"י לפי פירוש ה"תוספות":

צורת החישוב	שווי הכתובה לבעל	
זכות ספיקו	50	דעת רב חסדא
שווי הכתובה פחות זכות ספיקה	$100 - 40 = 60$	דעת ר' נתן

4. הגדרה קדומה לשווה הערך הוודאי

יש לשים לב שערכה של הכתובה איננו הערך ה"גורמטיבי" הנקי אלא יש לקזו "פרמיית סיכון" המשקפת את עלות הסיכון שבהחלטה. ובלשונו של הרמב"ן ב"מלחמות ה'":
 "ואין אדם רוצה לסכן בממונו ליקח ספיקות אלא בדמים קלים, שאם הכתובה מאתים אינו נוהג בה אלא מנה ופרס (150 זוז), נמצא ספיקו שווה חמישים."

5. הערת "בעל המאור"

ר' זרחיה הלוי סובר עקרונית כרש"י, אך הוא מעיר הערה המחזקת ראייתנו את שיטת רש"י כגישה נורמטיבית. ואלו דבריו: "כי פעמים שאדם לוקח את הכתובה ביוקר מן הבעל ובזול מן האשה כגון שהיא תולה וזקנה והבעל בריא ובחור, ופעמים שאדם לוקח אותה ביוקר מן האשה וזול מן האיש כגון שהדבר בחילוף."

רואים בבירור שהחלטה העומדת בפני הקונה הפרוטנציאלי (מקבל ההחלטה) הינה של הקצאת הסתברויות מדוייקות עד כמה שניתן לאירועים (III, II, I) הנ"ל.

יתכן איפה מקרה בו הטבלה תצביעה על דעתו של רב חסדא כמחמירה יותר כלפי העדים הזוממים.

ונביא לכך דוגמא:

$p(I \text{ or } III)$	=	0.60
$p(II)$	=	0.40

שווה הערך הווראי לשיטת הנספוח	שווי נטו	הבעל מח: או: גירושין $p = 0.60$	האשה מתה $p = 0.40$	
48	$60 = 100 \times 0.40 + R$	0	100	השווי לקונה מהאיש
55	$57 = 100 \times 0.60 - D$	100	0	השווי לקונה מהאשה

ומכאן שסיכום שיטת רש"י לפי הערת ר' זרחיה הלוי:

צורת החישוב	שווי הכתובה לבעל	
זכות ספיקו	48	דעת רב הסדא
שווי הכתובה פחות זכות ספיקה	$100 - 55 = 45$	דעת ר' נתן

6. הערכת ההסתברויות

ראינו שבעיני מקבל ההחלטות במקרה שלנו מצטמצמת להערכת הסתברויות, ומכיון שאין כאן הסתברויות אפריוריות מוגדרות וידועות מראש, אנו עומדים בפני בעיה נורמטיבית המושפעת חזק מצורת קביעת ההסתברויות ע"י הקונה.

הוכחה לכך אנו מוצאים במחלוקת המפרשים הבאה, שיסודה בגישות שונות להבנת הפסיכולוגיה של הקונה.

7. שיטת הרי"ף

"רב הסדא אמר בבעל:

הישנו זקן שהוא כמנהג העולם קרוב למיתה יותר מן הבחורים, החולה הוא או בריא הוא, היש לו נכסים רבים שקרוב בעיניו לגרשה ולתת לה כתובתה, היש ביניהם מריבה שקרוב לגרשה אם לאו. רב נתן בר אושעיא אמר בחילוף הדברים הללו: החולה היא אם בריאה, הזקנה היא אם ילדה, כי הלוקח מקח כזה שם הוא כזאת."

שיטה זו מציגה שתי אופציות להתמקדות. האם הקונה מתרכז "בעיקר" בפרמטרים התלויים בבעל (גילו, מצב בריאותו וכו') או שעיקר הבריקות נעשית ביחס לאשה.

8. השגת הרמב"ן על הרי"ף

הרמב"ן תוקף את ההסבר של הרי"ף שהבאנו בסעיף הקודם מהנימוק שכל נסיון לקבוע הסתברויות אינו מתבסס על הערכת מצבו האבסולוטי של אחד הצדדים אלא על שיקול יתרונותיו היחסיים של כל אחד לעומת השני.

ובלשון הרמב"ן:

"אבל זה (דברי הרי"ף) אינו נכון. שהרי על כרחך כך הם שמים: לפי מה שהוא קטן בשנים יותר מן האשה, או שהוא בריא יותר ממנה. ואין שומא לבעל בכאן בלא האשה. וכן כשאתה שם באשה השומא תליה אף בבעל."

1. בדיקת תאוריית "שינאת הסיכון" בסוגיא התלמודית

1. הצגת השיטות השונות

(א) שיטת הרמב"ם

"וכן אין טובת הנאה של כתובה המרובה לפי טובת הנאה של כתובה המועטת. שאם היתה כתובתה (שווה) אלף וזו הרי היא נמכרת בטובת הנאה במאה, ואם היתה (שווה) מאה אינה נמכרת אלא בפחות. דברים אלו כפי מה שישערו הדיינים."

(ב) שיטת הרי"ף

"רב פפא ("שמין באשה ובכתובתה") מפרש דברי ר' נתן ("שמין באשה"): שמין בכתובה היש בה הרבה, שהלקוח ירחיב לבו לתת בה יותר שאם נתאלמנה או נתגרשה הוא לוקח הרבה וממציא עצמו לסכן בממונו, או מעט יש בה שאף על פי שתאלמן או תתגרש אין שם הרבה."

(ג) שיטת הרי"מאיר הלוי

שיטה זו באה כהתנגדות לשיטת הרי"ף.

"כי יותר קופצים הלקוחות בכתובה מועטת מכתובה מרובה, שאין הבעל קופץ לגרשה כל כך." והרי מאיר הלוי ממשיך במליצה: "נתנני ה' בידי לא אוכל קום", זאת אשה רעה וכתובתה מרובה (שאין לבעל אפשרות לגרשה מפאת גובה כתובתה)."

(ג) שיטת הרדב"ז

שיטה זו באה כהגהה לדברי הרמב"ם.

"מה שפירש רבינו (הרמב"ם) בכתובתה (שכתובה גדולה שווה יותר יחסית) הוא רחוק דאדרבא בזמן שהכתובה מועטת יש קופצים הרבה. ואפשר שלפיכך תלה הדבר בדיינים כי יש בזה חילוף בדעות האנשים והמקומות."

2. ניתוח 2 השיטות הראשונות

(א) שנאת הסיכון

בשיטת הרמב"ם, המביאה דוגמא מספרית לפסיקתו ההלכתית, קל להבחין בעקרונות תורת התועלת ושנאת הסיכון.

כתובה השווה 1000 וזו תמכר ב-100. הווה אומר שהשווי הוודאי של זכיה ב-1000 וזו כתנאי אי ודאות (האם האשה תתגרש או תתאלמן) שווה פחות, והוא עומד על 100 וזו בלבד.

(ב) WISHFUL THINKING

בשתי השיטות ודאים בביורר נסיון לפרש את הדעה השלישית בגמרא לא כדעה נוספת החולקת על הקודמות, אלא כדעה שבאה לפרש ולהוסיף פרט חשוב: שומת הכתובת צריכה להתייחס גם לגובהה. ככל שהכתובה מרובה כך גדל ערך השוק שלה.

אם לפי הרמב"ם עדיין לא ברורה לנו סיבת ההשפעה של גורל הכתובה על ערכה, הרי שהרי"ף אינו משאיר פתח לספק: הסכוי ל"זכיה" גדולה "מרחיב לבו" של הלקוח להסתכן יותר.

יש לזכור שמבחינה מסויימת קנית זכויות הכתובה כמוה כקניית כרטיס פייס: גובה הפרס ידוע, והזכיה תלויה ב"מזלו" של הקונה.

ג) סיכום 2 השיטות

שני הפוסקים שהבאנו לעיל מציגים איפה הנחות של תורת ערך התועלת ותורת המשחקים מוסוות במינוחים הלכתיים.

3. ניתוח 2 השיטות המתנגדות

אין בשיטות אלה התנגדות לעצם הקביעה שערך השוק של הכתובה תלוי בגובהה, אלא חילוק לגבי דירוג הפרמטרים השונים המשפיעים על ערך הכתובה:

- גובה הכתובה מעלה את מחירה בגלל הקצאת הסתברויות "סובייקטיביות" מנופחות ע"י הלוקח.
- גובה הכתובה מוריד את מחירה בגלל שהבעל לא ימהר לגרש את אשתו, ולכן ההסתברויות ה"ראליות" לזכיה יורדות.
- גודל הכתובה משפיע איפה השפעה מנוגדת על ההסתברויות האמיתיות (היורדות) ועל ההסתברויות הסובייקטיביות (העולות). המחלוקת בין השיטות מצטמצמת איפה להערכה שונה לגבי משקל שתי ההשפעות: לדעת הרמב"ם והרי"ף ההשפעה הסובייקטיבית גדולה יותר, בעוד שלדעת נושאי כליהם הרדב"ז והר"מ מאיר הלוי ההשפעה האובייקטיבית חזקה יותר.
- הויכוח נסב אם כן על בחירת המודל המתאים לתיאור התנהגותו של מקבל ההחלטות: תומכי המודל הנורמטיבי רואים את מקבל ההחלטות כגורם אובייקטיבי השוקל באופן רציונלי את נתוני הבעיה.
- תומכי המודל הסובייקטיבי רואים את מקבל ההחלטות כמסתמך על נתונים דמיוניים המתארים את המציאות כפי שהוא היה רוצה שתהיה.

ז. סיכום

בספרו מציין פרופ' אחיטוב שכל התיחסות לערך המידע חייבת להתחשב בשלשה גורמים: ערך המידע למי, מתי, ובאילו נסיבות.

אם נשים לב נראה שחז"ל אכן התיחסו לשלשתם:

א. למי?

- לבעל

- לאשה

- ללוקח

ב. מתי?

- לפני ההזמה

- לאחר ההזמה

ג. באיזה נסיבות?

- האם הנישום מוחזק בקרקע אם לאו

- האם הנישום אוכל פירות הקרקע אם לאו

אם נאמץ את מסקנת פרופ' אחיטוב ופרופ' נוימן בספרם, הרי שלא ניתן להציג מודל אחד כללי להערכת מידע לפיו נוכל לחזות התנהגותו של מקבל החלטות. בפנינו עומדים מספר מודלים ועלינו לבחור רינהם בכל מקרה ספציפי.

אם נשים לב זוהי בדיוק מסקנתו של הרמב"ם, לפי פירוש הרדב"ז, הקובע: "דברים אלו כפי שישערו הדיינים". הווה אומר הצגתי לך מסגרת פורמלית המציגה שיטה להערכת שוויה של כתובה, אך לגבי כל מקרה ומקרה יש לבחון את המציאות ולפסוק על פיה.

(א) הערה

כדרכם של חז"ל שקבעו הלכה לדורות, אין כאן תיאור של עקום התועלת. מכיוון שהוא אישי ותלוי בדעתו של הקונה הפוטנציאלי, ואף אם נרצה לבנות עקום ממוצע מייצג, הרי לא כל הזמנים שווים ולא כל המקומות שווים. ברור שערכה של כתובה בימי פרעות כשחיי היהודי תלויים לו מנגד ואין איש שיודע מי יזכה לחיות גם מחר או בימי גירוש כשכל רכושו של אדם נשרד ממנו בפקודת המושל, אינו כשוויה של הכתובה כשישראל שרויים על אדמתם איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו.

לפינוי אם כן שיטת פסיקה שלא מסרה בידי הדיין לוח תשלומים קבוע מראש, אבל מציגה ברורה המתאימה לכל תקופה ובכל מקום. שיטה שעדיין לא נס ליחה ומשמשת גם בימינו להבנת תהליכי החשיבה של מקבל החלטות.

(ב) הרחבה

בגליון 1 של "הגיון" הוצג ע"י מר אלכס קליין ניתוח של משנה הדנה בהקרכת אשם תלוי במצבים שונים. הניתוח התרכז בחישובים ההסתברותיים, אך ניתן לראות בקלות שגם שם מציגה המשנה מודל התואם את תורת התועלת.

לסיום ברצוננו להוסיף מובאה משו"ת הרא"ש שמאירה באור חדש נקודות בסוגיתנו. (לשו"ת הזה הגענו בסיוע פרוייקט השו"ת באוניברסיטת בר-אילן).

שו"ת הרא"ש

"דע לך, ששמין כמו שהיה נמכר ביום השוק "

בתשובה זאת קובע הרא"ש שאין שום משמעות לערך הנקוב של שטר כלשהו ואין לנו להתיחס אלא לערך השוק שלו, הווה אומר בכמה ניתן למוכרו בשוק.

לפי דעה זו, קל להבין למה בסוגייתנו בענין שווי הכתובה לא מצאנו אף דעה המחייבת את העדים בתשלום מלוא ערכה הנקוב של הכתובה. אף אם היינו חושבים שהעדים רצו לגרום לבעל הפסד במלוא ערכה הנקוב של הכתובה, עדיין אין לחייבם בערך הנקוב ללא בדיקת שוויה של הכתובה בשוק, בהתאם לסכום שאדם מצוי מוכן לשלם תמורתה.

מקורות:

א. רמב"ם: משנה תורה, הלכות אישות, פרק י', הלכה י'.

ב. עמוס טברסקי: "על הפסיכולוגיה של קבלת ההחלטות". מהנדסים ואדריכלים, מרץ 1991

1. Daniel Kahneman, Amos Tversky: "The psychology of preferences" Scientific American, 246, 160-173.
2. Niv Ahituv, Zeev Neumann: "Decision making and the value of information, Principles of Information Systems for Management", part I, chap 3
3. Peter C. Fishburn: "SSB utility theory and decision making under uncertainty", Mathematical & social sciences 8, 253-285.